

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Esas No.:1963/358

Karar No.:1964/17

Karar tarihi:6/3/1964

Resmi Gazete tarih/sayı:2.6.1964/11717

İtirazda bulunan : Kozan Asliye Ceza Mahkemesi.

İtirazın konusu : Seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkındaki 298 sayılı ve 26/4/1961 günlü kanunun sandık kurulları üyelerinin seçimine ilişkin 23 üncü maddesi ile bu görevi sebepsiz terkedenler verilecek cezaları gösteren 136/2 nci maddesinin 334 sayılı T.C. Anayasasının 11/2. ve 42/2. maddelerine aykırı olduğu kanısına varıldığından söz edilerek bu iki maddenin iptaline karar verilmesi isteminden ibarettir.

OLAY :

17/11/1963 gününde yapılan seçimde 51 sayılı sandık kurulu üyelerinden ikisinin seçime başladıktan sonra kuruldaki görevlerinden, haklı bir sebep olmaksızın, ayrılmalarından ötürü 298 sayılı kanunun 136/2 nci maddesi uyarınca cezalandırılmaları için açılmış olan dâvanın Kozan Asliye Ceza Mahkemesindeki duruşmasında mahkemece, 298 sayılı kanunun 23 ve 136. maddelerinin Anayasa'nın 11. ve 42. maddelerine aykırı olduğu kanısına varılarak bu maddelerin iptali için Anayasa'nın 151 inci maddesi gereğince Anayasa Mahkemesine başvurulmasına 12/12/1963 gününde karar verilmiştir.

Kozan Asliye Ceza Mahkemesinin bu kararında ; "298 sayılı kanunun 23 üncü maddesi sandık kurulu üyelerinin tâyinine ilişkin ve 136 nci maddesi de kurul üyeliklerine seçilenlerin icabet etmemeleri veya kurulu sebepsiz olarak terketmeleri halinde tecziyelerine mütedairdir. Demokratik nizamda fertler hürriyet hakkı, mülkiyet hakkı, kişi güvenliği; düşünce, söz, yazı ve vicdan hürriyetleri gibi klâsik hürriyetlerle ailenin korunması, sağlık hakkı, çalışma hakkı, dinlenme hakkı gibi ekonomik ve sosyal haklar doğrudan doğruya insanın yaratılış itibarıyla irade sahibi hür ve sorumlu tek gerçek varlık olduğundan, Devletin temel yapısı unsuru bulunuşundan dolayı tanınmıştır. Nitekim 334 sayılı Anayasamızın 11/2. maddesinde de (Kanun, kamu yararı genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz), diye bir hüküm vazedilerek yukarıda sayılan klâsik hürriyetlerle, ekonomik ve sosyal hakların özüne tecavüz edilemeyeceği esası kabul edilmiştir. Hak ve hürriyetlerin özüne ancak Devletin varlığını tehlikeye sokan yaygın ve sel felâketi gibi fevkalâde ve özel sebeplerle geçici olarak dokunulabilir. Halbuki seçimler olağanüstü mahiyeti haiz ve fakat fevkalâde bir hadise değildir. İlçe Seçim Kurulu Başkanına bir vatandaşın rızası hilâfına seni sandık kurulu üyesi seçiyorum; icabet etmediğin takdirde tecziye edilirsin mealindeki hükümler koyan bir kanun, vatandaşın temel hak ve hürriyetlerinin özüne dokunur. Yine Anayasa'nın 42/2. maddesi angaryanın yasak olduğundan bahseder. Angarya mükellef olmadığı halde vatandaşa zorla iradesi harici bir iş yaptırılması demek olduğundan 298 sayılı kanunla bu maddeye aykırı olarak hüküm sevkedilemeyeceği Anayasa'nın ruh ve maksadından anlaşılmaktadır. 298 sayılı kanunun antidemokratik hüküm sevketmesinin bir sebebi de Anayasa'dan evvel meriyete girmesidir. Her ferdin en başta gelen menfaati ve en önemli hakkı hiç şüphesiz kendi maddi ve manevi varlığını korumaktır. Bu bakımdan temel prensipler koyan ve Devletin varlığı ile bağlı bulunan Anayasa'ya aykırı hiçbir kanun olmayacağı cihetle 298 sayılı kanunun Anayasa'nın 11. ve 42 nci maddelerine aykırı bulunan 23, 136 nci maddelerinin iptali gerekeceği kanısına varılmıştır". denilmektedir.

Esas No.:1963/358
Karar No.:1964/17

İNCELEME :

Anayasa Mahkemesinin İçtüzüğün 15 inci maddesi gereğince 24/12.7 1963 gününde ilk inceleme için yapılan toplantısında dosyada bir eksiklik bulunmadığı anlaşıldığından işin esasının incelenmesine karar verilmiştir. Esasın incelenmesi için 6/3/1964 gününde yapılan toplantıda Kozan Asliye Ceza Mahkemesinin 12/12/1963 günlü kararı ve iptali istenen kanun maddeleri ile Temsilciler Meclisinin bu konuya ilişkin tutanakları ye gerekçesi, hazırlanan rapor ve Anayasa'nın ilgili hükümleri ile gerekçeleri okunduktan sonra gereği görüşülüp düşünüldü :

GEREKÇE :

Söz konusu 26/Nisan/1961 günlü ve 298 sayılı kanunun Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürülen 23 üncü maddesi şöyledir :

"Madde 23- Sandık Kurulu Üyeleri aşağıdaki şekilde belli olur:

İlçe Seçim Kurulu Başkanı; kendi tüzüklerine göre, ilk genel kurul toplantılarını yapmış olup, o yer seçim çevresi ile birlikte en az 15 seçim çevresinde, 6 aydanberi; il ve ilçe teşkilâtı kurmuş bulunan ve seçime katılan bütün siyasi partilere her sandık için, birer isim bildirmelerini tebliğ eder.

Siyasi partiler bu isimleri, 5 gün içinde, bildirmek zorundadırlar.

İlçe seçim kurulu önünde yapılacak ad çekme sonunda sıraya göre bunlardan, ilk üçü sandık kurulu asıl üyesi, diğerleri sırasıyla yedek üyesidirler.

Bundan başka, sandığın bulunduğu köy ve mahalle ihtiyar heyeti ve ihtiyar meclisi asıl ve yedek üyelerinden keza ad çekme ile iki kişi seçilir. Bu ad çekme sırasına göre ilki asıl, diğeri yedek üyedir.

Ad çekmenin yapılacağı gün, saat ve yer gazetelerle ve gazete olmayan yerlerde alışılmış araçlarla duyurulur. Bildirilen saatte ad çekme açık olarak, başkan tarafından yapılır.

Ad çekme gününün ilân edildiği ve ad çekmenin açık olarak yapıldığı bir tutanakla tesbit olunur.

Üyeliklerin bu şekilde doldurulması mümkün olmazsa, eksikler 19 uncu maddeye göre tamamlanır".

Aynı kanunun 136 ncı maddesi ise :

"Madde 136- Kurullara seçildiği halde haklı bir sebep olmaksızın vazifesi başına gelmiyenler 500 liradan 2500 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.

Seçim başladıktan sonra kuruldaki görevlerini haklı bir sebep olmaksızın terk edenler, iki aydan 6 aya kadar hapis ve 500 liradan 2500 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır".

şeklindedir.

Görüşme sırasında üyelere ibrahim Senil, Şeref Hocaoğlu, Salim Başol, Celâlettin Kuralmen, Hakkı ketenoğlu, Muhittin Gürün ve Lûtfi Ömerbaş; C. Savcısının iddianamesi, 298 sayılı kanunun 136/2 nci maddesine dayanmakta olduğundan ve esasen sanıklar aynı kanunun 23 üncü maddesi gereğince sandık kurulu üyeliğine seçildikten sonra görevlerini terk etmiş olduklarından dâvanın bu madde ile bağlantısı kalmadığını mahkemenin uygulamıyacağı işbu 23

Esas No.:1963/358
Karar No.:1964/17

üncü maddenin iptali hususunu itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesine getirmeyeceğini bu maddeye yöneltilen itirazın önceden reddi gerektiğini ileri sürmüşlerse de çoğunluk bu görüşü aşağıdaki sebeplerle benimsememiştir.

Söz konusu 298 sayılı kanunun 136 ncı maddesi, 23 üncü madde hükümleri dairesinde seçilmiş oldukları sandık kurulu üyeliği görevini terk edenleri cezalandırmaktır.

Sanıklar hakkında 136 ncı madde hükmünün uygulanabilmesi için mahkemece önceden sanıkların aynı kanunun 23 üncü maddesi gereğince ve usulüne uygun olarak sandık kurulu üyeliğine seçilmiş olup olmadıklarının araştırılması ve bu cihet belli olduktan sonra görevlerini terk edip etmediklerinin tesbiti gereklidir. Kozan Asliye Ceza Mahkemesi, 23 üncü maddeyi gözönünde tutmadan 136 ncı maddenin uygulanmasına geçemeyeceğinden olay'ın 23 üncü madde ile olan ilintisini ve mahkemenin bu maddeyi uygulamak durumunda olduğunu kabul etmek gerekir.

Böylece mahkemenin, kararında değindiği 23 üncü maddenin iptali konusunu Anayasa Mahkemesine getirmeye yetkili olduğuna çoğunlukla karar verilmiştir.

Anayasa'nın bu konuya ilişkin 11 ve 42 nci maddeleri de şöyledir :

"Madde 11- Temel hak ve hürriyetler Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz".

"Madde 42- Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir.

Devlet, Çalışanların insanca yaşaması ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için, sosyal, iktisidî ve malî tedbirlerle çalışanları korur ve çalışmayı destekler; işsizliği önleyici tedbirleri alır.

Angarya yasaktır.

Memleket ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda vatandaşlık ödevi niteliği olan beden veya fikir çalışmalarının şekil ve şartları demokratik esaslara uygun olarak konuyla düzenlenir".

298 sayılı kanunun iptali istenen 136 ncı maddesinin ikinci fıkrası, aynı kanunun 23 üncü maddesi gereğince sandık kurullarına seçilmiş olup da, seçim başladıktan sonra görevlerini haklı bir sebep olmaksızın terk edenleri cezalandırmakta ve bu suretle kendilerini mecburi çalışmaya tabi tutmaktadır.

Mahkeme, bu mecburi çalıştırmayı Anayasa'nın 42 nci maddesinin üçüncü fıkrası ile yasaklamış olan (Angarya" niteliğinde sayarak bunun Anayasa'ya aykırılığını ileri sürdüğüne göre önce angaryanın ve görülen hizmeti ne olduğunu inceleyip belli etmek gerekir.

Angarya Türk Hukuk Lügatinde ve Türk Ansiülopedisinde devletler Hukuku ve harb hali bakımından açıklanmış özel hukukta da bir malın menfaatinde veya bir şahsın hizmetinden bedava istifade edilmesi şeklinde tarif edilmiştir. Bu niteliği ile angarya, ücreti ödenen mecburi çalıştırma kavramından tamamiyle ayrılmaktadır. Her ikisinde de çalışma mecburiyeti varsa da birinin karşılıksız diğerinin karşılıklı olması, bunların yekdiğerinden tamamiyle ayrı kavranılan kapsadığını göstermeğe kâfidir.

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki 298 sayılı Kanunun ödenecek ücretler başlığı altındaki 182 nci maddesinde, seçim kurulu başkan ve üyeleriyle bu kanun gereğince

görevlendirileceklere ve bu işlerle çalışma saatleri içinde veya dışınada çalıştıılacak memur ve hizmetlilere ücret verileceği açıklandığı ve ücret de verilmekte olduğu cihetle seçim sandıklarında mecburi çalışmaya tabi tutulan kimselerin bedava çalıştırıldıklarını söz konusu olmayacağından bu çalıştırmanın Anayasa'nın 42 nci maddesi ile kesin olarak yasak edilen ve karşılıksız zorla çalıştırma anlamını taşıyan bir angarya olarak kabulü mümkün olumuz. Nitekim Anayasa Tasarısında "kimse zorla çalıştıılamaz" cümlesi konulmuş iken sonradan bu cümlenin yerine "angarya yasaktır" fıkrasının konulması da mecburi çalıştırmanın aynı anlamı taşımadığı yolundaki düşünceleri destekler. Anayasa'nın 42 nci maddesinin 3 üncü fıkrasında, "angarya yasaktır" şeklinde kesin bir hüküm bulunmakla beraber, bunu takip eden son fıkrasında; memleket ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda vatandaşlık ödevi niteleği alan beden ve fikir çalışmalarının şekil ve şartlarının, demokratik esaslara uygun olarak kanunla düzenleneceğinin belirtilmesi Anayasa'nın angarya ile mecburi çalışma arasında bir ayırım yaptığını ve toplum hayatının zorunlu kıldığı hallerde her takım memleket hizmetlerinin yerine getirilmesinde vatandaşların yükümlü tutulmasının mümkün olduğunu göstermeye yeterlidir.

Tasarıda 41 inci madde olarak yer almış olan Anayasa'nın 42 nci maddesinin gerekçesinde; birinci fıkra ile çalışma alanında genle prensibin konulduğu, bir taraftan çalışmanın bir hak olduğu belirtilmekle devletin herkese iş bulmayı kendisine görev edineceği, diğer taraftan da çalışmanın bir ödev olduğu gösterilmek şartıyla vatandaşın topluma karşı önemli bir ödevine işaret edilmiştir. Yine gerekçede; çalışmanın bir ödev olduğu yolundaki hükmün, bütün hizmetlerde bir prensip olarak mecburi çalışmanın abulüne kadar gidemeyeceği ve fakat bazı yükümlerin bu hüküm dışında kalmasının toplum hayatının gereklerinden bulunduğu ve bundan ve bundan ötürü de yalnız askerlik hizmetinin değil, icabında gençlerin kısa bir süre köy hizmeti yapmaları vesaire gibi diğer bir takım memleket hizmetlerinin kaçınılmaz ihtiyaçlara cevap verdiği oranda vatandaşlara yükletilebileceği ve bu gibi hallerin böyle bir istisnayı haklı kılacağı açıklanmıştır.

Şu halde, kişilerin beden ve fikir çalışmalarından yararlanabilmek için memleket ihtiyaçlarının baskısı ve toplum hayatının zorunluğu karşısında hizmetin, önemli ve cebri çalışmayı gerekli kılan ödev niteliğini haiz olması halinde, bunun bir kanunla ve demokratik esaslara uygun olarak düzenlenmesine cevaz bulunduğunu kabul etmek lâzımdır.

Nitekim bir kısım mallar kamulaştırma ve mal edinme yollarıyla sahibinin rızasına bakılmaksızın nasıl sağlanabiliyorsa bazı kamu hizmetlerinin de askerlikte olduğu gibi yüküm yoluyla sağlanabileceği, rıza ve muvafakatine bakılmaksızın Devletçe verilen hizmete kişilerin yükümlü sıfatıyla katılmaya zorunlu olacakları bazı müelliflerce de benimsenmiştir.

Demokratik rejimi kabul etmiş olan memleketimizde, rejime varlık veren seçim işi, diğer hizmetlerden ayrı olarak önemli bir kamu hizmeti niteliğini gösterir. Özellikle bütün memlekette aynı günde ve aynı zaman da başlanıp bitirilmesi gereken seçim işinde hizmetin, bütün yurttaki aynı günde ve düzen içinde aralıksız yapılması zorunluğu karşısında, istisnai bir vatandaşlık hizmeti niteliğini taşıdığı meydandadır. Böyle bir hizmetin aksamasını önlemek için çalışmadan kaçınmanın cezalandırılması hizmetin niteliğinin zorunlu kıldığı bir sonuçtur.

Anayasa'nın 42 nci maddesinin verdiği cevaza dayanılarak geçici bir zaman için yükletilen bu mecburi çalışma kişilerin maddi ve manevi varlığının gelişmesi imkânlarını yok edecek nitelikte olmadığı gibi, Anayasa'nın 11 inci maddesinde yazılı temel hak ve hürriyetlerin özüne de dokunmamaktadır. Bu bakımdan itirazın reddi gerekir.

SONUÇ :

Esas No.:1963/358
Karar No.:1964/17

Yukarıda açıklanan sebeplerden ötürü Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki 298 sayılı Kanunun 23 üncü maddesi ile 136 ncı maddesinin ikinci fıkrasının Anayasa'ya aykırı olmadığına ve itirazın reddine oybirliği ile 6/3/1964 gününde karar verildi.

Başkan
Sûnuhi Arsan

Başkan Vekili
Lûtfi Akadlı

Üye
Rifat Göksu

Üye
İ. Hakkı Ülkmen

Üye
Şemsettin Akçoğlu

Üye
İbrahim Senil

Üye
İhsan Keçecioğlu

Üye
A. Şeref Hocoğlu

Üye
Salim Başol

Üye
Celâlettin Kuralmen

Üye
Hakkı Ketenoğlu

Üye
Fazıl Uluocak

Üye
Muhittin Gürün

Üye
Lûtfi Ömerbaş

Üye
Ekrem Tüzemen